Det blir som det blir

Att bränna raku är att släppa kontrollen, menar keramikern Cecilia Kraitz. I trettio år har hon fördjupat sig i den japanska keramiktraditionen som säger något om själva livet.

Text Malin Vessby Foto Mikael Bertmar

DET ÄR HÄR det sker, säger Cecilia Kraitz och nickar mot tegelugnen utanför den vitrappade verkstaden i utkanten av Båstad. Trots att hon inte bränt på flera månader luktar det eld. Vårfåglarna svirrar förbi plåttaket som håller vedstapeln torr. »Mitt guld«, säger hon.

Om någon månad kommer grönskan vara så tät att havet inte längre syns mellan trädgrenarna. Då någon gång är det dags att bränna igen. Men det är ingen brådska. Hon har haft covid två gånger under åren som gått och har behövt sänka sitt tempo efter det.

– Men det passar rakuns filosofi, säger hon och kommer in på den från början japanska teknik och tankevärld som hon ägnat de senaste tre decennierna åt att fördjupa sig i.

– Rakun ska vara en långsam, stilla och behaglig resa. Det är inte meningen att det ska vara smärtsamt och svårt. Så på ett vis har det kommit något bra ur att jag varit sjuk. Jag tar det lugnare nu än jag gjorde för några år sen.

MAN KUNDE TRO att hon var förutbestämd att bli keramiker, uppvuxen som hon är med skulptörerna Ulla och Gustaf Kraitz som föräldrar. Pappan dessutom specialiserad på klassiska kinesiska vedbrända glasyrer.

Men dels höll sig Cecilia Kraitz länge undan leran, dels är raku en helt egen värld.

– Samtidigt fick jag redan som barn uppleva harmonin med vedeldningen, säger hon och berättar om Hallandsåsen på 1970-talet. Hon brukade springa upp med kaffe till pappan när det var dags för bränning. Där satt han med sina medarbetare och rökte i sotiga fåtöljer medan ugnen matades. Hon minns stämningen.

– Pappa är ju ungrare men han kommer också från krigstrauman och tvångsarbete i kolgruvor i Donbass, där det är krig idag. Han var en av få som överlevde. När han vedbrände i stengodsugnarna var han alltid så glad och harmonisk. Det var så vänligt däruppe, säger hon medan hon samtidigt flyttar på en skottkärra som hamnat fel bredvid ugnen.

När hon senare, på folkhögskola i 20-årsåldern, första gången testade raku klack det till i kroppen.

– Jag ville bara fortsätta.

– Det gör något med en att bränna.

HON BRUKAR TÄNDA de första vedträna tidigt om morgonen för att efter ett par timmar nå de knappt tusen grader som hon vill åt för keramiken. Hon ställer en solstol framför ugnen, tar med tidningen och något att äta. Men sedan blir ändå inget läst.

– Att sitta där i fågelkvittret, med bäcken nedanför och elden… Man tar in allt så totalt. Det blir bara starkare och starkare med åren. Då finns inget annat. Tiden stannar och man bara följer. Idag är jag så rädd om de stunderna, säger hon.

Keramik som ska rakubrännas lotsas inte sakta upp i temperatur genom att stå i ugnen från start. Inte heller får den svalna i ugnsrummet innan den så småningom tas ut. Nej,

»Man behöver inte gå emot och bli rädd om det inte blir som man tänkt sig. Åh gud det sprack! Istället kan man titta på det från ett annat håll. Vad kan jag göra med det här då?«

Cecilia Kraitz drejar i en stengodslera med hög halt av chamotte.

Rakubränning är hett. Ordentligt med kläder skyddar. Och plaggen får inte vara lättantändliga.

»Rakun, som jag ser det, går inte att hålla på med om man har ett stort kontrollbehov. Raku är motsatsen till kontroll. Och just det är det magiska.«

förgräddade krukor, fat, muggar och kakelplattor lyfts in i vitglödgad hetta – och när glasyrerna smält ut plockas de ut i svala luften igen med hjälp av långa kniptänger och skyfflar. Stundtals är det ohyggligt hett. Cecilia Kraitz brukar klä in huvudet i både en balaklava och en yllemössa och ha flygaroverall på kroppen. Svetshandskar slängs och byts.

– Det är så hett och man måste vara snabb, men samtidigt måste man vara ömsint mot föremålen, säger hon. De är sköra vid det laget.

Ändå är leran av den mest tåliga sorten, det är tvunget. Cecilia Kraitz jobbar med en stengodslera som är uppblandad med fyrtio procent chamotte, det är keramikkross som ska göra att leran inte rör sig så mycket under bränningen och att spänningarna i vaser och fat blir färre.

Men det spricker ändå, till och med exploderar ibland. Att chockas in i en 950 grader varm ugn är inte behagligt för någon, inte ens för en kruka. En rakubrännare får vänja sig vid motgångar.

– Man tränas i acceptans, säger Cecilia Kraitz lugnt och påpekar att det är en erfarenhet som man kan ta med sig in i övriga livet.

– Det mesta är oförutsägbart. Man behöver inte gå emot och bli rädd om det inte blir som man tänkt sig. Åh gud det sprack! Istället kan man titta på det från ett annat håll. Vad kan jag göra med det här då?

Inne i verkstaden väntar en vas från förra bränningen. Hon ska laga den så småningom. Men först avvaktar hon en tid, tills hon vet hur.

– Rakun, som jag ser det, går inte att hålla på med om man har ett stort kontrollbehov. Raku är motsatsen till kontroll. Och just det är det magiska.

– VILL DU HA TE?

Vi går in i verkstan. När hon fick överta den gamla kuskbostaden utanför Norrvikens Trädgårdar för 20 år sedan, var den i bedrövligt skick. Taket höll på att rasa in, golven var murkna. Steg för steg har hon bytt ut och lappat ihop. Nu står en drejskiva och ett kavlingsbord längs väggen, ett skrivbord längst in. Väggarna är vita. Årets plan är att satsa på innerfönster. Kanske kommer hon höra fåglarna sämre när hon sitter och skissar, men det blir sannolikt lite enklare att hålla värmen. Hon har ett gasolelement i verkstaden och en kamin i det lilla galleriet. Ofta börjar hon dagen med att elda lite där.

Den teskål som hon fyller på är vid och låg utan öra. Glasyren har små, täta svarta krackeleringar. I japansk tradition skulle den kallas för en sommarskål, säger Cecilia Kraitz. I en sådan svalnar teet snabbt. En vinterkopp hade varit högre och smalare för att bättre hålla värmen.

Själv dricker hon ur en mindre. Att keramiken ska se likadan ut är inget som hon strävar efter.

– Nej, jag gör inga serier. Jag vill att handen och rörelsen ska synas i allt jag gjort och att varje skål ska bli sin egen, säger hon utan att dialekten för ett ögonblick avslöjar att hon vid det här laget bott nästan hela sitt liv i Skåne.

Med den inställningen kliver hon också rakt in i rakuns historia. I Sverige har inte sällan industrins ideal präglat idén om vad som är eftertraktad keramik. Identiska kopior utan minsta skavank har ofta ansetts skickligt att göra. Rakuns filosofi är nästan den motsatta. Långsamhet istället för snabbhet. En upplevelse av handen bakom istället för en oklanderlig släthet och perfekt symmetri.

VÄRLDENS FÖRSTA rakuskålar gjordes i Japan på 1500-talet och brukar tillskrivas en taktegelslagare, krukmakare och krigsfånge från Korea, som på önskemål från te-mästaren Sen no Rikyū började göra enkla, lågbrända teskålar, för att fler än de allra mest välbeställda skulle kunna ta del av en teceremoni. Krukmakarens son var sedan den första att få sätta sigillet raku – som betyder ungefär njutning eller glädje – på sina skålar, ett privilegium som gått i arv sedan dess. Ursprungskärlen var tummade, och är det än idag hos de som strikt håller sig till gammal tradition.

– De ville att man skulle stanna upp och se den handgjorda skålen, formen och glasyren, och ge sig tid till att vara närvarande, sammanfattar Cecilia Kraitz.

På sätt och vis är det vad hon själv har gjort sedan barnsben. Familjen gick inte på bio om de skulle göra något tillsammans en helg, säger hon. Snarare kunde de någon gång hamna på Östasiatiska museet.

– Vi tittade på små dammiga kinesiska och japanska skålar. Och för mig var de som magiska sagovärldar. Det är de än idag. Kerami-

Både asken, vaserna och skålen har Cecilia Kraitz bränt
i sin vedeldade rakuugn i 900–1000 graders hetta.
I de vita glasyrerna kommer vitheten från tenn.
Det gröna går att härröra till krom, koppar och järn.
– Man lär sig mycket om kemi som keramiker,
säger Cecilia Kraitz.

På vissa ställen har glasyrerna blivit röda, brunaktiga
eller rostfärgade. Där har keramiken ugnsreducerats.
Eldens lågor har hämtat sitt syre ur lera och glasyr
och den glasyr som i en syrerik atmosfär hade blivit grön,
har istället fått rödaktiga toner.
– Titta till exempel på den japanska teskålen,
som kallas chawan, säger Cecilia Kraitz.
– Den ser ut som om den brinner!

»Man vet inte vem som kommer ut. Men ens uppgift att älska den som blev.«

ken öppnar dörrar till nya världar!

Det kan också hennes egen keramik göra vad det verkar. Besökare och köpare tolkar ofta in betydelser i glasyrerna, trots att hon lagt på dem utan idé om innebörd. Hon jobbar abstrakt, som på en målarduk, säger hon. De akvarellpennor som ligger nära hennes glasyrer i färg nöts ner i skissblocket. Hon får hela tiden skaffa nya. Men ofta tecknar hon först direkt på vaser och fat med blyerts och sudd.

– Jag brukar ta föremålen ett efter ett och tänka på vad de skulle vara fina med.

Men sedan kan hon ändå bara styra till viss del.

– Det är så föränderligt att det inte är klokt, utbrister Cecilia Kraitz och reser sig från träbänken för att gå upp på vinden.

När hon är tillbaka har hon med sig ett stort flackt fat vars kanter är handskurna för att inte bli för symmetriska. Just det här kommer hon aldrig att sälja. Glasyren är fet och mörkt roströd. Ugnsreducerad, konstaterar hon. Den mustiga, tunga kopparfärgen har uppstått när eld och lågor hämtat sitt syre från glasyr och lera istället för från ugnsrummet. Det händer ibland. Men exakt samma glasyr hade kunnat komma ut ur ugnen som svalt turkos, ifall keramiken inte reducerats.

Acceptansen igen.

– Det är som att jag mest står vid sidan om och hjälper till. Men det är nog också därför som det här yrket fortsätter att vara spännande. Det handlar inte bara om en teknisk bränning – utan mer.

TVÅ GÅNGER genom åren har Cecilia Kraitz flyttat sin tegelugn till en ny plats med hjälp av lyftkran. Den håller värmen så bra, säger hon. När hon väl kommit upp i rätt bränningstemperatur brukar hon bara behöva mata på lite försiktigt, en pinne då och då, för att hålla hettan på rätt nivå.

Men mer än så påverkar hur en bränning blir i slutänden. Hon brukar följa väderrapporten på fyra olika sajter innan hon bestämmer dag för att tända ugnen. Hon vill inte ha för blåsigt och inget regn.

– Senast jag brände var perfekt. Jag fick ingen rök i ansiktet. Den bara smög sig ner i ravinen, säger hon förtjust och pekar på stupet bakom ugnen. Det rinner en liten bäck där nere och grönskan är så intensiv att man nästan får kisa. Hon brukar drömma om att bygga ett tehus där.

Men utöver värmen i ugnen spelar också tjockleken på gods och glasyr roll för slutresultatet, och hur länge pjäsen svalnat i fria luften. Och elden kommer man inte ifråns, hur lågorna slagit och om de hämtat sitt livsviktiga syre från keramiken eller ugnsrummet. En del går att påverka, annat inte.

– En gång, efter almsjukan, eldade jag enbart med alm. Det gav en stark reduktion, med en massa rött och rosa. Jag skulle gärna laborera mer med ved framöver, säger Cecilia Kraitz.

UTOMHUS, I GRÄSET bredvid ugnen, står ett par badkar. Hon har köpt dem för någon femtiolapp på ett ställe där de säljer rivningsfynd. Två vita och ett grönt. De är fyllda till hälften med förkolnade kutterspån från senaste bränningen.

Genom århundradena har rakun utvecklats åt olika håll. I raku som ligger nära traditionen är keramiken färdig när den lyfts ut i fria luften för att svalna. Men i väst är ofta ett moment kvar. Det är efterreduktionen.

Sannolikt är det också just effekter av den som de flesta i västvärlden förknippar med raku. Att oglaserad lera blir sotsvart, krackeleringar fylls med svärta och att kärl börjar skimra som vore de av metall.

NÄR DET ÄR DAGS att bränna igen kommer Cecilia Kraitz att fylla badkaren med torra, gyllene, oanfrätta spån. En stund efter att hon lyft godset ur ugnen, kommer hon att bädda ner de heta skålarna, kakelplattorna och faten och skyffla över spån. Det kommer klinka, klonka, sjunga och smälla från keramiken. Rakubränning har ett säreget soundtrack, inte minst under det sista förvandlingsnumret.

Och när pjäserna så småningom grävs fram, kommer de att vara täckta av svärta som måste skrubbas bort för att de ska återuppstå. Cecilia Kraitz brukar snabbtvätta de saker som hon är mest nyfiken på för att se hur de blev, annars tar hon det lugnt och börjar på allvar först nästa dag.

Det är lite som julafton, säger hon. Eller, ännu hellre, som att föda barn.

Hon ser glad ut.

– Man vet inte vem som kommer ut. Men ens uppgift är att älska den som blev. ✸

Två ännu otvättade vaser som nyss tagits upp ur spånen, så heta att de brinner.

Cecilia Kraitz efter-reducerar genom att bädda ner den heta keramiken i kutter-spån som hon hällt i stora badkar.